

Erling Kristensen

af Julius Bomholt – fra "Moderne Skribenter", 1933

Erling Kristensen har i Løbet af faa Aar skabt en Digtning af ualmindeligt Format. Med enestaaende Styrke forener han Idé og Realisme i sin Kunst. Han er baade Oprører og Nybygger, og paa begge Fronter har han Tilknytning til den Arbejderbevægelse, som han er udgaet fra.

Hans første Arbejde Støtten (1927) staar i Opgørets Tegn. "En bondepsykologisk Romanstudie" har han kaldt sin Bog og har derved givet den et Perspektiv, der rækker ud over det rent litterære. Bogen er mere end en Roman. Den er et Forsøg paa at afdække de psykologiske Grundlinjer i Bondens Karakter og at vise Virkeligheden i den saa højt priste Bondekultur.

En saadan kritisk Revision var i 1927 i høj Grad tiltrængt. I Aarene under og efter Verdenskrigen gik der Romantik i Skildringen af Bonde og Landsby. Johan Skjoldborg tegnede i Nye Mænd (1917) en Landsbyidyl i skønne Solskinsfarver og gjorde den religiøst vakte Per Hyldgaard til en ny Tids Helt. Harry Søiberg digtede en Række Figurer, der var præget af Højsind og Selvhengivelse og trods alle Svagheder bevægede sig i et Genskær af himmelsk Skønhed. Thorkild Gravlund udformede en hel Landsby-Teologi omkring "Almuesindets evige Værdier", han gjorde Landsbyalmuen til Historiens Udspring og Endemaal og eneste Frelse. Thomas Olesen Løkken lod Spekulanten og Gaardslagteren Niels Hald blive en Genrejsningens Gud for det betrængte Vendsyssel og malede derefter - med stigende Procentdel Vand i sine Farver - en Række Lærreder af den tunge, tænksomme og retsindige Bonde. Som sidste Mand i Kolonnen optraadte Skribenten Jørgen Bukdahl med en grundtvigsfarvet Forherligelse af "det indre Danmark", det skjulte, men egentlige Danmark: Bonden og hans rodfæstede Kultur.

Denne Afstands-Forherligelse fyldte Samtiden med aldeles vildledende Forestillinger om Bondepsykologi og Landsbyliv. I den trange og mørke Krisetid blev det næsten en Modesag (især i litterære Kredse) at betragte Bondestanden som den solide Reserve, der skulde føre de gamle og prøvede Dyder uskadt gennem Ragnarok. Bondesamfundet, mente man, var i Besiddelse af alle de Værdier, som Bysamfundet savnede: Trofasthed mod Slægten og det nedarvede, religiøs Inderlighed, Hjemstavns-kærlighed, Retsindighed og rolig Omtanke o. s. v., og naar Byen gik til Grunde som et Sodoma, vilde Paradiset fortsat blomstre i Pinstrups Valgkreds.

Paa Baggrund af denne Romantik virker Erling Kristensens Bog med brutal Kraft. Med barsk Lidenskabelighed gaar han bag om alle Klichéer og anstiller nøjagtige Undersøgelser. De smaa Detaljer forsømmes ikke. Paa en af de første Sider refereres f.eks. følgende Samtale mellem Laust og gamle Pali:

Laust saa til sine plørede Træske og satte sig paa Enden af Slagbænken. - Hvordan gaar det? Har Soen faaet Grise, Pali?

- Ja, fjorten. - Pali stak Hænderne i Lommerne og hev op i sine lappede Bukser.

Laust aabnede Pibelaaget og stoppede ned paa Tobakken.

- Har hun Patter til saa mange? Han daskede med Haanden paa Lommerne for at høre, hvor Tændstikkerne var.

- Ja, det kan lige gaa. Pali rettede stærkt paa sin lille, tynde Skikkelse.

Laust tændte og sagde med Munden fuld af Røg og Blikket rettet mod Pibelaaget: - Du er sgu altid heldig, Pali.

De realistiske Enkeltheder grupperer sig især om Bogens Hovedfigur, Mads Staadal. Mads er fyrré Aar gammel og lever paa en mindre Gaard sammen med sin Mor, Katrin, der er fortattet Nærighed bag en Skorpe af Trods. Gaarden giver rigeligt med Arbejde, og Mads er vant til at beregne den økonomiske Værdi af selv den mindste Pind. "Læg dig frem i Selen, om ogsaa du trækker Lemmerne af Led paa det, du vil slæbe ind paa din Ejendoms Enemærker" - det er Grundtonen i hans Livsopfattelse. "Enhver er sig selv nærmest, om ogsaa der hist og her pjattes om noget andet", - det er hans moralske Grundlov. Hans Liv er en Kredsgang om snævre Interesser, og han afviger i saa Henseende ikke fra sine Omgivelser. Da Moderen er paa Bryllupsfærd og præsenteres for Brudens Fader, er hendes første Replik: »Det er ikke megen Mødding, du har.«

Mads Staadal har kun Interesse for den Moral, der kan omsættes i Sparekasseskillinger. Han sælger en Ko for en Sum af 200 Kr. til en af Sognets fattige Daglejere, - skønt Koen er dødssyg af Tuberkler. Han er ligefrem stolt over, at denne Handel lykkes. En Kalv, som efter Aftale skal sælges i levende Vægt til Slagtning, sørger han for at proppe med Roer og Vand. Desværre sker det, at Kalven kreper af Forstoppelse, og i den Anledning udtaler Mads med moralsk

Selvbebrejdelse: "Det er en Dosmer, der ikke ved, hvor meget en Kalv kan taale." Heldigvis finder han paa Raad: han sælger det parterede Dyr til Smaafolk ude i Mosen. Engang har hans Karl splittet en Kultivator ad, men ogsaa for dette Uheld findes der en Udvej: Karlen dypper Brudstykkerne i Møddingpølen, saa ser det ud, som der har været et gammelt Brud, og saa bliver det Smedens Sag at yde Erstatning. "Smeden var en fattig Lus, der lige var bleven gift og nok kunde have sit Behov. Men hvad - det var ikke hans Skyld, at Smeden havde giftet sig uden at have Raad."

At snyde i Skat er nærmest en fortjenstfuld Handling. Da Sogneraadformanden viser en "næsten bespottelig Ødselhed" med Kommunens Penge, især hvad angaar Fattigsager, bliver han udsat for politisk Snigmord.

Byfolk betragtes som en Slags Snyltere, der lever af Landbrugets Penge og overhovedet ikke yder Gavn for Føden. Mads Staadal raser over Tingstrup By: "Hele Krapylet dernede skulde sultes langsomt ihjel. Hele det fine, forvænte Skidt, der sagde De til hinanden og gik med hvid Flip."

Livets intime Anliggender underordnes Økonomiens Krav. Mads Staadal ønsker at gifte sig, fordi en Kone betyder billig Arbejdskraft. En Kone betyder, at han kan holde flere Svin og spare en Daglejer til Høsten. En Nabo, der har Syn for Mads' Ønsker, skaffer ham Sikkerhed for, at han kan faa en Gaardmandspige. Til Gengæld for denne Fidus skal Naboen have en rød Plag af Mads. Lige for lige, naar Venskab skal holdes.

Mads gifter sig med Pigen, skønt han ikke er helt uvidende om, at hun allerede for Bekendtskabet med Mads er besvangret af en ung Daglejer. Giftermaalet kommer i Stand ved Forældrenes Tvang.

Som en klog Politiker henvender Mads sig senere til Pigens Far, gamle Pali, og udslynger paa Skrømt grumme Trusler: "Du skal faa din Datter lige saa redelig hjem, igen, som du afstod hende, bare lidt tykkere, saa enhver kan se, hvad for en Taske hun er." Pali bliver slaaet med Skræk, og for at sikre sin Datters ægteskabelige Fremtid maa han indvilge i at bytte Gaard med Mads. Mads flytter ind i Palis store Gaard og skaffer sig derved en grundmuret Anseelse i Sognet.

Den hvasse Realisme i denne Handling understreges yderligere ved Realismen i de enkelte Situationsbilleder. Personerne befinder sig midt i Hverdagen. De barker og spytter og snyder Næsen - og Skraatobakssovsen baner sorte Striber gennem Mads' Skægstubbe. Ægteskabsaftalen foregaar i Svinehuset. Mads bringer Meddelelsen videre en Morgen, mens han skifter Bukser. Andre Scener er henlagt til Ajlepumpe og Møgbør. Og Daglejeren sidder paa Hug norden for Laden og filosoferer over Verdens Mærkværdigheder.

En saadan Realisme, der er en bevidst Reaktion mod Solskins-Romanerne, træder skarpt frem i de enkelte Udmalninger. En hængt Mand: "Hans Mund stod aaben, som var han kløvet helt hen til Ørene. Hans Hals var trukket saa tynd som et Haanded, og han havde en Bule i Bukserne, som var hele Maven sunken derned." De døde Køer efter en Brand: "Vagten havde i Nattens Løb slæbt de oppustede Kolig ud, nu gik de stiltfærdigt snakkende og morede sig med at jage en Greb i de opsvulmede Vomme. Naar de trak den ud igen, stod Røgen til Vejrs i fire lufthvislende Straaler. Det rumlede hult, til Tarmene faldt ind som Blærer, Luften er gaaet af. Karlene holdt sig for Næserne og lo til hverandre, saa gik de til den næste."

Erling Kristensen nøjes ikke med de realistiske Enkeltheder. Naar han først har fastlagt den psykologiske Grundlinje, fortsætter han med en digterisk Forlængelse af denne Linje, - indtil de yderste stejle Konsekvenser. Det er typisk for alle hans Bøger, at Handlingen efterhaanden forstærkes, indtil den digteriske Illusion nærmer sig Bristepunktet.

Mads Staaadal melder sig ind i Valgmenigheden for at opnaa større social Prestige; han nyder det som en Triumf at køre til Kirke med to vælige Heste for Vognen. Samtidig med at hans sociale Magt vokser, som Medlem af Sogneraad og Bestyrelser, antager hans økonomiske Egoisme uhyrlige Former. Han piner Hustru og Moder, og efter en Brand paa Gaarden lader han Daglejerens Søn blive uskyldig dømt til flere Aars Tugthus. Han myrder sin egen Moder. I utæmmeligt Raseri kører han til Slut løbsk med sine Heste og kvæstes, men selv paa Dødslejet er han den kolde Fornægter. Som Jack Londons Ulf Larsen kvæles han i sin egen Ondskab uden et Øjeblik at bede om Pardon Ved Mads Staadals Begravelse foreslaar Lærer Jensen, at der rejses en Mindestøtte for ham: »Som Stenens ærlige, bærende Stof er Fundamentet, hvorpaa enhver stolt Bygning rejses, saadan er Bondens ærlige Skikkelse Sylden under Samfundet.»

"Støtten" er en Gravsten over Bonderomantikken. Det har ikke været muligt for Bondeskribenter at fortsætte med Skønmaleriet efter den Bogs Fremkomst, og for saa vidt markerer den et Tidsskifte i dansk Litteratur. En senere Tids "Randers bevægelse" har med al ønskelig Tydelighed vist, at Mads Staadal er andet og mere end en litterær Figur.

I 1928 fulgte "Byen mellem to Taarne", der er en socialpsykologisk Analyse af Livet i den lille Stationsby. Bogen knytter sig nøje til "Støtten" som et Opgør med falske Forestillinger om "Stillebyens Idyl".

Stillebyen har sin egen Atmosfære, sin egen "giftige Hviskeaaende". I det lille, indelukkede Samfund kender alle Mennesker hinanden. Den enkeltes Skæbne og Velfærd er afhængig af de andres Omdømme, og derfor udkæmpes en bitter Strid i det skjulte. Det taales ikke, at Naboen stiger til Vejrs op over Jævnmaalet. Enhver saadan Opstigning føles som et Minus for dem, der bliver tilbage. Naget og Misundelsen er parat til at hugge Kløerne i den formastelige. Forargelsen er den eneste Ventil, som de mange sociale Hemninger lader staa aaben Det er forstaaeligt, at den jævne Mand nærer en sand Angst for at synes mere end de andre, thi den, der engang har aabnet Forargelsens Ventiler eller udfordret Smilet, har ingen Muligheder for at undfly Sognet. Sognet nagler ham til det engang passerede, saa at et Prestigetab strækker sine Virkninger aarevis ind i Fremtiden. Den saarbare maa være paa Vagt over for skjulte Muligheder, altid reserveret for ikke at blive slugt af Rygtet.

I et saadant Samfund lever Maskinarbejder Torp. I sin Fritid er han Kunstmaler og har lavet en Del realistiske Billeder af Byens Borgere. Denne Maler-Virksomhed er i Strid med de vedtægtsmæssige Forestillinger om en Maskinarbejder, og de nærgaaende Billeder gør ikke Forholdet bedre.

Man faar ikke at vide, hvad der har gjort Torp til Kunstner; kun i Forbigaaende antydes det, at han er "et Naturgeni som de undertiden fødes i afsides Egne." Fortællingen begynder straks med at udmale Misforholdet mellem Torp og hans Omgivelser, og blandt Aarsagerne til Misforholdet understreges især den sociale Side af Sagen. Torp er "kun" Maskinarbejder, men tilstræber som Kunstner en Position oven over hele Stilleby-Samfundet. En saadan Karriere er utaalelig for Bankdirektøren og de andre Matadorer, der anser Penge for at være det eneste respektable Grundlag for Position. Den er ogsaa utaalelig for de Smaaafolk, der kender hans Køkken og Klædedragt og derfor er mest tilbøjelige til at tro, at Maskinmaleren er et Offer for syg Ærgerrighed og svigtende Selverkendelse. Hvis den Slags Narreri lykkes, kan det kun skyldes lyssky Midler! Hele denne Side af Stillebyens Nid og Nag er levendegjort i en næsten mytologisk Loke-Figur, Smith.

Torp selv er utilfreds med Stillingen. Han er ikke Forretningsmand, dertil er han altfor ensopret og usmidig; og hans Malervirksomhed bevirker, at Kunderne forsvinder. Virksomhedens stadige Tilbagegang føler han ikke blot som en Uretfærdighed, men som en Ydmygelse. Det dermed sammenhængende sociale Prestigetab er en daglig Lidelse, fordi kun den, der bøjer sig for Lille-Samfundets uskrevne Love for Takt og Tone, har Haab om at begaa sig. Hertil kommer, at Torp ikke selv føler sig paa Højde med den Ønskedrøm, der foresvæver ham, og - hvad der er en Tragedie i Tragedien - han er selv saa miljøpræget, at han føler en instinktiv Sky for at skrue sig i Vejret. Han tænker langt flere af Omgivelsernes Tanker, end han selv er klar over, og derfor er han bastet til det, han bekæmper. Det fortælles, hvorledes han cykler ind til en Maskinfabrik i Aalborg for at søge om Arbejde, men han kommer ikke længere end til Fabrikporten. Han kan ikke overvinde sine egne Hemninger. Selvtilliden svigter totalt, og han cykler for fuld Kraft tilbage til den Atmosfære, som han trods alt tilhører ...

Hvis Torp havde været Søn af Bankdirektøren, var der formentlig ingen, der havde undret sig over hans kunstneriske Sysse. Nu derimod opstaar der en Konflikt, og skønt Torp iøvrigt tilhører den jævne Menneskehed, tvinges han ud i en socialt betonet Neurose. Den stadigt lurende Uvilje bringer hans Sind ud af Balance. Han bukkes under for en "pinende Afmagtsfølelse", og denne Følelse farver alle hans Forestillinger og Handlinger. Han bliver menneskesky og genert, lammet i Viljen, eet Øjeblik heftigt opfarende for i næste Øjeblik at vegetere i Selvmedlidenhed. For at dække over den udhulede Selvtillid væbner han sig med krampagtig Selvhævdelse og tager i Fantasien Hævn over de Mennesker, der ignorerer ham. Han er skarpsynet over for andres Svagheder, bitter og ram i sine Replikker. Et Kærlighedsforhold til Præstens Plejedatter antager tragiske Former. Han piner og plager hende med sin altid saarbare Mindreværds-Følelse, og typisk nok er det store Grundproblem det: hvorvidt de tør spadsere sammen paa aaben Gade. Et Spørgsmaal, som andre Steder er latterligt intetsigende, bliver Udgangspunkt for oprivende Scener og vokser under Forholdenes Pres til overmægtige Dimensioner ...

Da Torp enten føler sig over eller under sine Omgivelser og ikke paa naturlig Maade kan frigøre sine Kræfter i et Samspil med andre Mennesker, proklamerer han Enerens Krig mod hele Verden: "Jeg giver Fanden i alle Love. Jeg har en Lov i mig selv, den maa jeg følge, om den saa fører mig lukt i et Mosehul Man kan vel faa Lov at være det, man er." Dette Trodsens Evangelium er i Virkeligheden udsprunget af Afmagt og har intet at gøre med Individualisme og i dette Ords egentlige Betydning. Det er naturligt, at Torp ligesom andre Mennesker maa frigøres fra Tradition og Tvang for at kunne yde en hel og ægte Indsats. Først derefter kommer Spørgsmaalet, om denne Indsats skal tjene Individets egen selvherlige Udvikling, eller den skal tjene en større Helhed. Her er Valget mellem Individualisme og Socialisme, men saa vidt naar Torp ikke. Han bliver hængende i den første, elementære Proces, og Bogen slutter med Klageraabet: "Stillebyen slipper aldrig sit Tag!"

Torps Karakter belyses skarpt af et psykologisk Modbillede, nemlig Homøopaten Lasker. Lasker er oprindelig Maskinarbejder ligesom Torp og er døbt Las Kristian Rasmussen. Han forstaar imidlertid smart og beregnende at udnytte de Muligheder, som Stillebyen rummer. I den stillestaaende Luft bliver Sindene let inficeret med Mystik. All right! - Lasker gør Mystikken i Penge ved Hjælp af homoøpatiske Hundekunster. Han omsvøber sit Navn med romantiske Forestillinger og smigrer for Folks Tilbøjeligheder. Han troner - Svindleren! - som en europæisk Gentleman ved Skolelærer Dues Kaffegilde og vokser gradvis til Byens Afgud. Man mindes Gogols "Revisoren.«

"Byen mellem to Taarne" blev ikke særlig venligt modtaget af Kritikken, og det kan ikke nægtes, at der er Mangler ved Bogen. Samtalerne mellem Torp og hans Kæreste ligger i et temmeligt anstrengt Plan, og til Slut galoperer Handlingen ud i et krampagtigt Ritsch-ratsch. Disse Mangler er imidlertid uden Betydning i Sammenligning med den Styrke, hvormed hele Stilleby-Problemet er rejst. Stillebyen er virkelig levendegjort. Man præsenteres saa tit for de samme Mennesker og de samme Huse, de samme stillestaaende Ting - altid er Tingene i Ro! - saa at man til sidst føler Kedsomheden som en kvælende Os. I denne lyttende Ensomhed vokser Menneskene i Særhed og bliver Originaler, og de mange Hemninger presser de erotiske Drifter ud i den Liderlighed, der hører Løndommen til. Naar Stilheden endelig gennembrydes af en politisk "Sag", deler Borgerskabet sig efter rent personlige Linjer, og den Dyst, der hidtil er udkæmpet i Selskabelighedens Sladder, skal saa afprøves over for Offentligheden. Erling Kristensen har ramt Hovednerverne i dette Samfund og har bidraget sit til at sprænge de falske Forestillinger om Idyllen. Noget andet er, at Lasker-Skribenterne sikkert endnu i mange Aar vil tjene Penge paa den romantiske Forherligelse af "de stille Steders Poesi" ...

I de to første Bøger findes der fine og nænsomme Billeder af den Tilværelse, som de fattige fører. I "Støtten" gives en ligefrem genial Skildring af den gamle Daglejer, som ude fra Gaardspladsen iagttager Bryllupsbegivenhederne i Palis Stuer, og i "Byen mellem to Taarne" er der et Billede af Torps forslidte Forældre. Efter at have aflagt Besøg i Bondegaard og Stationsby gaar Erling Kristensen derefter til de fattige i Mosen for at undersøge deres Kamp for Eksistensen.

Stodderkongen (1929) er en Symbolroman, saa at sige en Lignelse i Romanform. Første Del handler om Hyttefolket i Skajnæs Mose. Naar Vinterens Sne og Kulde staar ind over Skajnæs, er det svært at bjærge Føden. Det hænder, at Stormen blæser en Hytte omkuld og at Sulten ligefrem tvinger til Tiggergang. Om organiseret Hjælp fra Storbøndernes Side er der ikke Tale, tværtimod, i deres Øjne er de Folk, der dukker sig bag Svinedigerne paa Skajnæs, en Art spedalske, der ikke kan gøre Krav paa Sammenligning med almindelige Mennesker. Da Lægen er paa Visit paa Skajnæs, spørger han:

- Sig mig, hvorfor gaar I ikke til Fattigvæsenet i Stedet for at sulte ihjel?
- Os! Fattigvæsenet! Det nytter vist ikke noget. Det er kun dem, der arbejder for Gaardmænd, der faar af Fattigkassen.
- Det lyder lidt mærkeligt, synes jeg.
- Saa! Det synes jeg ikke. Naar de faar Føden af Fattigkassen, kan de arbejde billigere end vi andre.

Under disse Forhold er der for Hyttefolket kun een Vej frem: den indbyrdes Hjælp. Kun naar de smaa Kræfter forenes, kan Samfundet paa "Vorherres Udlodder" bevares. Det eneste Værn mod de fjendtlige Kræfter er "det almægtige Vi". Ikke jeg, men vi!

Ved at skyde deres Smaaskillinger sammen faar de Raad til i Fællesskab at købe Indvolde og Koskanker. Naar der er Sygdom iblandt dem, spænder de sig selv for Vognen og trækker Lægen den milelange Vej fra nærmeste By. De genopbygger ved forenede Kræfter det Hus, der er ødelagt af Storm og Brand, og de holder sammen som Ærtehalm over for Politi og Storhanser. De finder sig ikke i, at Bønderne søger at drive Sabotage mod den enkelte. Een for alle og alle for een!

Med sikker Kompositions-Sans har Forfatteren anbragt en syg og lidende Kvinde i Handlingens Centrum for at vise, hvorledes alle Kræfter samler sig til naturlig Solidaritet for at værne den svage. Ingen vil undslaa sig for at anvende det sidste Neg i Hytten til Sengehalm for hende, og selv Krybskyttens illegale Handling bliver i hendes Tjeneste et Godhedens Offer.

Dette Solidaritets-Samfund er gengivet uden Sentimentalitet. Det skjules ikke, at Fester og Udflugter engang imellem ender i Drukkenskab og Tummel. Og selve Solidariteten ses som et Produkt af Forholdene, - den til syvende og sidst billigste Form for Forsikring. "Ingen ved jo, hvornaar Huset brænder ned over en selv."

Naar det gælder Fremtiden, slaar de fleste sig til Taals med Haabløshedens: Hvad kan det nytte? ”Som det gik, havde det gaaet, saa langt de ældste kunde huske tilbage.” Kun to Skikkelser afviger fra denne Vanesløvhed: - Niels og Gert.

Niels er det humørfyldte Kampmenneske, der stoler paa sin egen Kraft og appellerer til frygtløs Selvstændighed. Hans Valgsprog er et stejlt: ”Vi kan selv!” Han er Proletaren, der gaar i Breschen for økonomiske Fremskridt, men uden at se disse Fremskridt i Lyset af et større Maal. Han er Repræsentant for den nøgne økonomiske Interesse.”

Gert derimod er den stille Repræsentant for ”Næstekærlighedens barnesunde Idé”. Han er bevidst Socialist og søger at indordne de økonomiske Interesser under en alt-omfattende Idé. Medens Niels forfægter Fællesskabets Krav, er det Gert, der betoner Fællesskabets indre Forpligtelse.

Det er Niels, der sejrer. Det lykkes ham at faa bygget et Dige, der ændrer Afvandingsforholdene i den Grad, at det øde Skajnæs forvandles til et rigt og frugt-bart Land. Hvor der før var sure Sig, bliver der Mulighed for bugnende Kornmarker.

Her begynder anden Del. De tidligere Skajnæs-Proletarer, der rykker ind i de grundmurede Gaarde, bliver prægede i Mads Staadals Billede, og Tragedien fra ”Støtten” gentages.

”Det mægtige Vi” opløses i en bitter Strid om mit og dit, og sociale Fordomme gør Grænserne endnu skarpere. Enhver staar skinsyg paa Vagt om egne Interesser og slides op af Nærighed og Nag. Næstekærlighedens Gert bliver til Slut en vanvittig Flygtning, en hjemløs i sit eget Land. Og da Niels ser, hvad den nøgne økonomiske Interesse har medført af Resultater, ødelægger han Diget, og Vandet strømmer som en Syndflod tilbage over Skajnæs

Tanken er denne: hvis Solidaritet kun er Udtryk for økonomisk Interesse, vil den fordampe, saa snart Kaarene bedres. Kun hvis den forbinder sig med Socialismen som vidsynt Idé, kan den føre Mennesket opad. Kun hvis Gert og Niels forenes i den samme Person, er der Mulighed for Sejr!

Som den Realist, Erling Kristensen er, har han valgt at vise Udviklingens Niels-Linje, og netop derved kommer hans Bog til at virke som et mægtigt og manende Memento.

Der er Sammenhæng mellem ”Stodderkongen” og den efterfølgende Bog Ler (1930). Begge Bøger indeholder en Advarsel. Den første handler om en Almue, der under den sociale Opmarch mister Forbindelsen med de opbyggende Værdier. Den anden handler om en Almuesmand, der paa sin Fart gennem Berømmelsens Riger mister enhver Forbindelse med Virkeligheden.

Bjarke er Boelsmand. Han fusker sig igennem Verden ved Hjælp af lidt Kaninavl og Færgefart, og det vilde være lykkeligst for ham og hans Medmennesker, om han var forblevet ved den Bestilling. Men Bjarke har Planer. Enhver halv kvædet Vise, der kommer til ham fra Omverdenen, synger han videre paa og udgiver den for sin egen. Det afgørende ved de Idéer, han sværmer for, er deres Storhed, den Fantasi-Varme, de udløser. Om de svarer til Virkeligheden gør mindre til Sagen, blot de vækker Opmærksomhed. ”Jeg er Pioneren,” siger han, ”jeg gaar foran og viser Vej mod nye Livsmuligheder.” I Lyset af de store Planer antager hans eget Jeg forøgede Dimensioner, og han kæler for de Ønskedrømme, der gør ham selv til Tilværelsens Centrum.

Forfængeligheden forgifter alle hans Forestillinger og gør ham til Skuespiller, selv naar han er i Enrum. Der er ingen Kærne i ham og ingen Grobund for naturlig Vækst. Han er den typiske Selvkredser, der ikke gennemlever een Følelse til Bunds, men altid nydende iagttager sine egne Positurer. Som Selvdyrker ønsker han navnlig at udføre Rollen som dybsindig Tænkter og alvorlig Reformator. Han kan ikke leve i Ubemærkethed. Der maa et eller andet Sted være et Spejl, der kan vise ham som den, der duperer. Hans yndlingsudtryk er: ”Jeg er helt duperet af mig selv!”

Han salver sig ind i Selvgodhed og smager saligt paa sine egne Ord: ”Jeg er jo saadan en Slags Kunstner.” Bag ved alle Forklædninger er han en lille gold Egoist, der nærsynet stirrer paa sin egen Fordel, og han er onskabsfuld indtil Sadisme. Han søger at pine sine Nærmeste ned i Afmagtsfølelse, fordi det styrker hans egen Storhedsdrøm. Engang imellem opdager han med Undren og halvvejs Angst, at noget er virkeligt, og glimtvis ved han, at han selv inderst inde er hul; men det varer ikke længe, inden Skuespilleren igen agerer for aabent Tæppe

Denne Figur sætter Erling Kristensen paa Prøve. Han lader Bjarkes forløjede Verden antage et Skær af Virkelighed og fører ham ind i den Berømmelse, som Fantasten fabler om. Hvad sker der saa?

Bjarke opdager, at der er ildfast Ler paa hans Nabos Grund. Han fremskaffer en Analyse af dette Ler og bruger den til Reklame for sit eget ikke-ildfaste Ler. Tyveriet honoreres. I en Tid, der er fyldt med økonomisk Svindel, lykkes det den lille Bluffmager at skaffe sig Adgang til Avisernes Spalter, og Bjarke kan tilfredsstille selv den mest

spaltehungrige Journalist! Bjarkeværket rejses, Berømmelsens Sol skinner, Bjarke triumferer i Rollen som Folkehelt. Som en Plum den Anden bygger han en Bjarkeborg med tilhørende Bjarkemusæum. Hvad er Løgn og hvad er Virkelighed, naar blot Bjarke egen Storhed beundres? Hans Skuespil-Præstationer antager efterhaanden groteske Former - helt ud paa Grænsen af Karikaturen, saa at Menneskeansigt og Djævlemaske glider i eet.

Indtil en Dag det hele braser sammen. Bjarkeværkets "ildfaste" Sten gaar op i Luer, og Drømmen forvandles til Ruin og Aske. Bjarke reduceres paany til Færgemand, men hans store Periode kan ikke igen udslettes af Historien. Han fabler videre om det, der var, - en uheldig Fantast.

Det er hvas Satire i en tilsyneladende alvorlig og stenhaard Form. Forfatteren følger sit Offer fra Situation til Situation med en ligefrem morderisk Analyse. Bjarke er paa en Maade den samme Figur som Lasker i "Byen mellem to Taarne". Lasker gennemførte sin Svindel med Succes; men i "Ler" er Mellemværendet gjort op. Af Humbugsmageren er der ikke een ærlig Trævl tilbage!

Erling Kristensens Bøger tager tunge Problemer op til Behandling, men de er ikke - som det er hævdet - pessimistiske. Mads Staadal gaar til Grunde og Bjarkeværket brænder, fordi Egoisme og Løgn ikke i Længden har tilstrækkelig Bærekraft. Stodderkongen ødelægger den Verden, han har ydet sin Indsats, fordi den ikke er bedre værd. Men bag de enkelte Skæbner flammer den Sandhedsvilje, som er Kunstnerens, og det Baal slipper ingen Bjarke uskadt igennem. Der er Dom og Opgør i Erling Kristensens Bøger, men det er den sociale Retfærdighed, der er Dommer.